

יהודי באמריקה, עברי ברוסיה

Category: ויקהל, שמות

עוד בזמן אברהם ומשם לאורך אלפי שנים כונו בני ישראל בתואר 'עברים'. באיזו תקופה הוחלף הכינוי ל'יהודים', ומה הסיבה המרתקת שהביאה לכך.

המשבר במזרח אירופה נמצא בראש מהדורות החדשות. הוא מעסיק מיליוני אנשים בעולם אבל לנו בתור יהודים, הנושא הזה הוא אישי.

באוקראינה מתגוררים רבע מיליון יהודים ואצלנו כל יהודי הוא בן משפחה, ואנו דואגים לשלומנו. בנוסף לכך, רבים מאלו שתומכים בשאיפות של פוטין הם יהודים. מאידך, ראש ממשלת אוקראינה הוא יהודי, וכמו תמיד היהודים מוצאים את עצמם בין הפטיש לסדן.

האמת היא שהמשבר הזה הוא לא תחום רק לאזור מזרח אירופה אלא הוא בין המערב למזרח, בין ארה"ב ורוסיה.

היחס של ארצות הברית ורוסיה ליהודים הוא כרחוק מזרח ממערב, ונתחיל מהשם. השם של יהודים באנגלית הוא 'ג'ואיז', דהיינו תרגום של הכינוי 'יהודי'. ברוסית השם של יהודי הוא 'איבראי', תרגום של הכינוי 'עברי'. זה כך לא רק בשפה הרוסית אלא גם בשפות יונית ואיטלקית בהן השם של עם ישראל הוא 'עברי'.

השם שניתן לנו ע"י הקב"ה בתורה הוא "בני ישראל" או "עם ישראל". השם השני שבו אנו נקראים הוא "בני יעקב" או "יעקב". השם השלישי שבו אנו נקראים בתורה הוא "ישורון".

השמות "ישראל" ו"יעקב" מובנים בפשטות. אנו קוראים על שמו של יעקב אבינו שהיו לו שני שמות, יעקב וישראל, ואנחנו בניו. לכן אנחנו "בני ישראל" או "בני יעקב". אולם מה עומד מאחורי השם "ישורון"?

המפרשים מבארים שהשם ישורון הוא מלשון "ישר", דומה לשם 'ישראל' שגם הוא מאותו שורש של המילה "ישר". המשמעות היא, שעם ישראל צועד בדרכים של האבות 'אברהם יצחק ויעקב שנקראו "ישרים"'. (ע"ז כ"ה א')

אלו שלושת השמות שבהם אנו נקראים בתורה ובתוך עם ישראל, אבל בעולם הלא יהודי אנו נקראים בשמות "עברי" או "יהודי".

השם הוותיק

השם "עברי" מופיע לראשונה בחומש בראשית: "ויבוא הפליט ויגד לאברם העברי" (לך לך יד, יג). שואל רש"י: למה הוא נקרא "עברי"? ומשיב: "שהוא מעבר הנהר". מוצאו של אברהם הוא מה"עבר" השני של נהר פרת ולכן הוא נקרא עברי.

הפעם השנייה שהשם עברי מוזכר בתורה הוא אצל יוסף הצדיק. כשאת פוטיפר מספרת לאנשי הבית על מה שרצה יוסף "לעולל לה" היא אומרת: "ראו הביא לנו איש עברי". כאן מוסיף רש"י עוד פירוש "מבני עבר" (וישב לט, יד). אברהם הוא מצאצאיו של עבר ועל שמו אברהם נקרא "עברי".

יש עוד פירוש לשם "עבר" והוא מובא במדרש בשם רבי יהודה: "כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחר" (מד"ר מב, ח). זהו פירוש אידיאולוגי לשם. אברהם נקרא עברי כי כל העולם נמצא מעבר אחד, כולם הם עובדי עבודה זרה, ורק אברהם ניצב לבדו מעבר אחר ומכריז שיש בורא עולם, וכך גם בניו אחריו בכל הדורות.

בכל מקום בתורה (למעט אחד) השם עברי מובא בהקשר למישהו שאינו יהודי. בחומש שמות כאשר הקב"ה התגלה למשה בסנה הוא אמר לו: "ועתה הנה צעקת בני ישראל באה אלי", הוא קורא להם בשם "בני ישראל", אבל כשהוא שם בפיו דברים לפרעה הוא אומר לו: "ואמרתם אליו אלוקי העבריים נקרא עלינו" (שמות ג, יח). כשמה מדבר לפרעה הוא צריך לקרוא לעם ישראל בשם "עבריים".

בפועל, כשמה הגיע בפעם הראשונה לפרעה הוא אמר לו (בפרק ה'): "כה אמר ה' אלוקי ישראל שלח את עמי". פרעה ענה לו "מי ה' אשר אשמע בקולך לא ידעתי את ה'", וכמו שהמדרש מסביר שפרעה טען שהוא לא מכיר כזה אלוקים ולכן הוא לא ישמע בקולו.

מיד בפסוק הבא משה משנה ואומר "אלוקי העבריים נקרא עלינו", ומאז כשהוא דיבר עם פרעה הוא תמיד השתמש בשם "אלוקי העבריים". ובשם הזה בני ישראל נקראו בין אומות העולם במשך אלפי שנים.

יהודים, המהפך

אנו עומדים כעת שבועות ספורים לפני חג הפורים. כשאנו מגיעים לסיפור של המגילה פתאום אנו מגלים שם חדש: "יהודי".

השם "יהודי" מופיע במקומות אחרים בתנ"ך אבל לעיתים נדירות מאוד, אומר הרבי, הפעם הראשונה שהשם "יהודי" מוזכר בתנ"ך כשם של כל אחד מעם ישראל ולא משנה מאיזה שבט הוא, זה במגילת אסתר. הרבי מצטט את רש"י על הפסוק "איש יהודי היה בשושן הבירה": "כל

אותן שגלו עם מלכי יהודה היו קרויים יהודים **בין הגויים** ואפילו משבט אחר הם".

מדגיש הרבי שרש"י אומר במפורש ש"בין הגויים" כל עם ישראל, ולא רק אלו שגלו ממלכות יהודה נקראו יהודים (ראה בארוכה שיחת מוצש"ק פ' תשא תשל"ט שיחות קודש חלק ב' עמ' 309 ואילך).

נשאלת השאלה איך קרה ששם כל כך ידוע כמו "עברי" שהיה השם שהגדיר את מהותו של עם ישראל במשך אלף חמש מאות שנה אצל כל אומות העולם, הוחלף בשם "יהודי"?

אומר על כך הרבי הקודם דבר מעניין מאוד. מיד אחרי שלמה המלך, ממלכת ישראל התפצלה לשתי ממלכות, מלכות יהודה שכללה את שני השבטים יהודה ובנימין, ומלכות ישראל שכללה את עשרת השבטים.

הדבר הראשון שירבעם בן נבט המלך הראשון של ממלכת ישראל עשה זה לחסום את הדרכים המובילות לירושלים ולהעמיד שם שוטרים כדי שיהודים לא יוכלו לעלות לבית המקדש. במקום זה הוא הקים שני מקדשים מרכזיים, אחד בבית אל והשני בתל דן, ובהם הוא העמיד עגלי זהב והכריח את עם ישראל ללכת לעבוד עבודה זרה.

וכך עברו שלש מאות שנה. כשעשרת השבטים הוגלו מארץ ישראל הם היו עובדי עבודה זרה ככל הגויים ולכן הם התבוללו וכפי שהם נקראים "עשרת השבטים האבודים".

לעומת זאת, בני ישראל שבמלכות יהודה נשארו מאמינים בקל אחד. באותם מאות שנים אם אדם הציג את עצמו כעברי עדיין לא ידעו במה הוא מאמין, האם הוא "עברי" שעובד עבודה זרה או "עברי" שמאמין בקל אחד, כמו שיכול להיות 'ערבי ישראלי' ו'יהודי ישראלי'.

זה מתבטא בצורה ברורה בסיפור של יונה הנביא. כולם מכירים את הסיפור של יונה שקוראים ביום כיפור, כיצד הוא ברח מיפו ועלה על אוניה שנקלעה לסערה גדולה בים. המלחים זעקו איש לאלוהיו, אבל הסערה לא שככה. אז הם הטילו גורל "בשל מי הסער הגדול הזה" ויפול הגורל על יונה, "ויאמרו אליו אגידה נא לנו מה מלאכתך וְ וְ ואי מזה עם אתה". ענה להם יונה: "ויאמר אליהם עברי אנכי ואת ה' אלוקי השמים אני ירא".

"יונה לא הסתפק בשם הכללי "עברי" והוא נאלץ להוסיף על כך דברי הסבר בעלי משמעות: "ואת ה' אלוקי השמים אני ירא", כי אז כבר היו שני סוגי "עברים" העברי האמיתי והעברי המזויף, ולכן נאלץ יונה להוסיף את הסימן של יראת שמים כלומר שהוא משתייך לעברים האמתיים." (לקו"ד ליקוט כ"א עמ' 530 ואילך).

במה כן להאמין

וכך נוצר מצב שכשגויים רצו להגדיר "עברי" שלא עובד עבודה זרה, הם קראו לו "יהודי", כי אלו שבאו מממלכת יהודה האמינו בה' אחד. וזה מה שהגמרא אומרת "שכל הכופר בעבודה זרה נקרא יהודי" (מגילה יג, א).

הרבי מסביר את דברי הגמרא, שמה שאיחד את כל עם ישראל בימי מרדכי ואסתר היה המכנה המשותף שכולם כפרו בעבודה זרה, ולכן הם נקראו יהודים.

גם בימינו המכנה המשותף לכל העם היהודי זה שהם כופרים בכל דת אחרת והם משייכים את עצמם לעם היהודי. התפקיד של כל אחד מאתנו לדאוג לכך שלהיות יהודי לא יתבטא רק במה שהוא לא מאמין, אלא במה כן להאמין.